

SÖREN HALLDÉN

SÖREN HALLDÉN föddes den 19 maj 1923 i Vänersborg, studerade och disputerade i Uppsala, blev docent i teoretisk filosofi där och verkade i Lund som professor i detta ämne 1964–1988. Han var under många år redaktör för den filosofiska facktidskriften *Theoria* och avled den 7 januari 2010.

Insatserna i stort

Ingen svensk filosof har gjort så stora insatser på så många områden som Sören Halldén. Han öppnade upp en rad nya forskningsfält för sina doktorander och medarbetare. Många av dem blev sedan professorer. Men i stället för att muta in dessa nyupptäckter och markera sitt forskningsrevir, överlämnade han åt andra att utforska detaljerna i det han upptäckt och gick själv vidare och ägnade sig åt andra frågor. Han var en förnyare, inte en förvaltare. Hos honom kombinerades matematisk logik och en humanistiskt orienterad filosofi med ett kreativt skarpsinne av ovanliga mått.

På ett ställe i början av *Hur går det till inom vetenskapen* skildrar Sören Halldén två forskartyper:

Hos vissa andar inom vetenskapen finns en snillrikhet som tar sig uttryck i att vederbörande snabbt hittar en genväg. Med några få ord förmår de få fram det som är centralt på området. Samtidigt finns det andra som är extra skickliga i att fylla sidorna med laviner av tekniska uttryck, med formler eller pretentiösa floskler. Inom naturvetenskap och humaniora arbetar man med skiljaktiga tekniker, men det finns ändå något gemensamt mellan olika försök att arbeta med krångel av det onödiga slaget. Och arbetet är tyvärr inte utan belöning, det alltför komplicerade utlöser utan tvivel känslor av underdånighet. (Op.cit., s. 29)

Den första av dessa beskrivningar representerar koncist hans egna ambitioner och vad han lyckades med. Sören Halldén var en kreativ tänkare och utan tvekan exceptionellt intelligent.

De tidiga logiska insatserna

Halldén började sin filosofiska vetenskapliga karriär som modallogiker, det vill säga genom att studera de logiska egenskaperna hos begrepp som "möjligt" och "nödvändigt". Han lämnade en rad mycket tidiga och viktiga bidrag till detta forskningsfält, som på många sätt format väsentliga delar av 1900-talets filosofiska tänkande.

Bland annat definierar Halldén ett användbart fullständighetsbegrepp, idag känt som halldénfullständighet. Han visar att en rad modallogiska system saknar denna fullständighetsegenskap, det vill säga de är semantiskt ofullständiga. Det finns de som menar att Halldéns uppsats, "On the semantic non-completeness of certain Lewis calculi", är ett av de viktigaste bidragen till forskningsfältet. Modallogiker har ägnat sig åt att utveckla Halldéns bevis i olika riktningar.

Halldéns egna intressen var filosofiska snarare än logiska. Vad som störde honom var hur frivolt olika modallogiska system skapades och studerades. För honom var halldénfullständighet ett sanningsverktyg, ett redskap med vars hjälp de väsentliga filosofiska frågorna kunde identifieras och nonsensproblem undvikas. Årtionden senare använder han samma filosofiska strategi för att studera litteraturkritiken och undersöka hur det går till i vetenskapen.

Meningsfullhetsbegreppet och begreppet logisk sanning stod i fokus för hans intresse i de tidiga skrifterna *The logic of nonsense* (1949) och hans doktorsavhandling *Några resultat i modal logik* (1950). Den förra behandlar inte bara begreppet meningsfullhet utan utgår från diskussionen om vaghet och verifierbarhet och anknyter till Russells typteori, som konstruerades för att undvika vissa välkända logiska och semantiska paradoxer. I avhandlingen lyckas Halldén ge ny belysning åt dessa paradoxer, bland annat den så kallade Lögnaren, i vilken en sats utsäger om sig själv att den är falsk: "Jag ljugar nu". Under några år fördjupade han sig i dessa formallogiska problem.

En av Halldéns särskilt viktiga tidiga insatser är utvecklandet av den moderna preferenslogiken. Genom boken *On the logic of "better"* (1957) är Halldén preferenslogikens skapare, och han formulerade i denna skrift definitioner, axiom och teorem för begrepp som "bättre än" och "lika bra som". Grundläggande antaganden för teorin formuleras och diskuteras omsorgsfullt. Teorins begränsningar klargörs också.

Inte minst gäller detta diskussionen av den så kallade jämförbarhetshypotesen: förutsättningarna under vilka alla möjligheter är jämförbara med avseende på deras värde. Hypotesens konsekvenser utforskas med hjälp av en ny teori som han utvecklar i boken. Där framställs också en procedur med vars hjälp det går att mekaniskt avgöra om en given formel är ett teorem i denna nya teori eller inte. Avslutningsvis diskuteras relationerna mellan begrepp som "bättre än" och de icke-relationella uttrycken "god" och "dålig". Boken är ett pionjärbete som sex år senare följdes av Georg Henrik von Wrights *The logic of preference*.

Väsenssatser och värdesatsers fenomenologi

I boken *True love, true humour and true religion* (1960) undersöks en grupp satser som uttalar sig om exempelvis kärlekens, humorns eller religionens väsen. Undersökningens utgångspunkt är att dessa satser fungerar i vardagsspråket i en kommunikationssituation, där det finns en talare och en lyssnare, en sändare och en mottagare. Deras avsikter,

mål och erfarenheter behöver klargöras, när dessa påståendes mening ska undersökas.

En särskild grupp väsenssatser väljs ut för noggrannare studium i denna semantiska undersökning. Väsenssatserna lägger ett raster över den aktuella företeelsen och framhäver vissa av dess drag. Analysen har beröringspunkter med Charles Stevensons välkända teori om persuasiva definitioner, där den deskriptiva innebörden hos värdeladdade ord ändras genom att preciseras i viss riktning i syfte att överföra värdeladdningen hos orden till dessa företeelser. Stevensons teori lämnar emellertid vissa omständigheter oförklarade, som utreds av Halldén; och det finns flera viktiga skillnader mellan Halldéns och Stevensons analys.

Sören Halldén hade studerat i Uppsala, där den värdeteoretiska miljön i hög grad var präglad av arvet från Hägerström. Ingemar Hedenius hade infört en modifikation av den ursprungliga värdenihilismen, enligt vilken värdesatser varken var sanna eller falska utan snarare var att jämföras med känslouttryck, genom att skilja mellan vad han kallade äkta och oäkta rättssatser och värdesatser.

Äkta värdesatser tolkas av värdenihilisterna som uttryck för känsla, inte som sanna eller falska påståenden om egenskaper hos de företeelser som diskuteras. Men i boken *Emotive propositions. A study of value* (1954) utvecklade Halldén en objektivistisk teori om värdesatser, inspirerad av den fenomenologiska traditionen från de kontinentala filosoferna Brentano och Meinong. Hans teori är besläktad med den så kallade "error-theory" som andra filosofer utomlands utarbetat. En känd variant utvecklades långt senare av John Mackie på 1970-talet.

Skenbar exakthet

En insikt som han förmedlade är att allt som är viktigt i livet kan inte mätas, och inte allt som kan mätas är viktigt. Själv uttrycker han det så här i den sena boken *Hur går det till inom vetenskapen?*: "Det finns intuitiva bedömningar som är högst respektabla, och det finns skenbart hyperexakt material vars rätta plats är i papperskorgen." (Op.cit., s. 120)

Denna tanke var en av flera utgångspunkter i hans kritiska granskning av olika vetenskaper, inte bara psykologi och statistik utan också humaniora. På tal om läroböcker i statistik skriver han:

Drömmen om den statistiska säkerheten har fångat många själar, och befäst ämnets ställning i kurssystemet. Men säkerheten ifråga är synnerligen ihålig och den som sätter sig ordentligt in i teorin lägger märke till vad som fattas. (---) Bayes teorem nämns endast undantagsvis, den evidentiella tyngden inte alls. (Op.cit., s. 130–131)

Därmed får den okritiske läsaren en överdriven tro på säkerheten i resonemanget.

Universum och döden

Mer pragmatiska analysmetoder utvecklas och tillämpas på olika problem i hans klassiker *Universum, döden och den logiska analysen* (1961) och vidareutvecklas i hans arbeten från 1970-talet och framåt.

I *Universum, döden och den logiska analysen* visar han det felaktiga i föreställningen att filosoferna idag inte har något att säga om de stora frågor som upptog de klassiska filosoferna: om universums uppkomst, om jagets natur, och om det riktiga ställningstagandet till döden. Han demonstrerar en metod att komma åt innebörden i problemställningarna, men stannar inte där.

Efter en inledande diskussion om skenproblem och kunskapens gränser demonstreras analysmetoder som gör att de stora frågorna kan hanteras och ibland delas upp i flera frågor som besvaras på lite olika sätt. Ett viktigt avsnitt i boken handlar om den tolkningsmetodik som de spekulativa problemen kräver. Insikten i denna metodik ger nya perspektiv på möjligheten att översätta de spekulativa utgångsfrågorna till andra problem, något som indirekt bidrar till en fördjupad syn på förhållandet mellan vetenskapen och det spekulativa tänkandet.

Halldén skiljer mellan tre olika utgångspunkter eller intressen vid tolkningen av en frågeställning: formuleringsramen, avsiktsramen och

intresseramen. När det gäller den rätta inställningen till döden, förkastas den första:

Detta ängsliga sätt att bedriva sökandet efter sanningen kan vi dock inte godta. Man kan här tala om ett pedantiskt misstag som är av fara för vetenskapen. Av de tre ramarna är det den lättast åtkomliga som är av den minsta vikten. Ur intressesynpunkt kommer formuleringsramen sist. ... Utan någon tvekan sätter vi intresseramen först. Av de tre ramarna är denna den svåråtkomligaste. Ändå är det den som levererar det avgörande kriteriet på lämpligheten av ett tolkningsförsök. (*Universum*, s. 140)

Kapitlet avslutas med följande reflexion:

Utän att egentligen hoppas på något svar, frågar jag mig en sista gång vilket ställningstagande jag skulle kunna tänkas stanna för, under vissa ideala betingelser. Skulle jag verkligen kunna samla mig till ett enhetligt ställningstagande? Eller är de upplysningar som är erforderliga så upprörande, så överväldigande att jag inte skulle kunna bedöma dem på ett enhetligt sätt? Jag misstänker snarast det senare. Jag kan föreställa mig de känslomässiga verkningar som vissa upplysningar skulle ha. Och jag vet av erfarenhet att en sådan uppskattning i allmänhet blir i underkant: när man faktiskt vet en sak reagerar man starkare än man någonsin kunnat ana. Om kunskapsmaterialet kunde bemästras, borde den samlade reaktionen dock bli rik och sammansatt.” (Op.cit., s. 143)

Pedagogikens filosofi

Pragmatisterna William James och John Dewey hade ett intresse för pedagogikens filosofi, som Sören Halldén delade och utvecklade i flera skrifter. En av dessa fokuserar på kritiskt tänkande, den utomordentliga *Nyfikenhetens redskap* (1980), med konkreta belysande exempel från många vetenskapsområden.

Halldén vänder sig här mot den inte ovanliga uppfattningen att kritiskt tänkande är tillämpad logik; det finns vitt spridda böcker i tillämpad logik med titeln ”Critical Thinking”. Detta är ett alltför snävt

synsätt menar han med rätta. Den som vill tänka kritiskt har nytta av metodinsikter inom flera vetenskapsområden som exempelvis historisk källkritik, juridisk teknik, vittnespsykologi, kunskapssociologi, tolkningsteori och praktisk statistik. Dessa insikter har generell räckvidd och kan användas även utanför vetenskapen, till exempel när man i vardagslivet ska ta ställning till rapporter i massmedia. Men kunskapskritik innefattar också moraliska ställningstaganden och självprövning.

Varför ska vi lära oss något om det förflutna? I boken *Behövs det förflutna?* (1983) argumenterar han för att historien är betydelsefull för oss genom det sätt på vilket den influerar vårt dagliga liv. Nuet påverkas av det förflutna, inte minst av våra föreställningar om det förflutna. Den som formar dessa föreställningar har också makt över nutiden. Vårt vardagsliv är genomdränkt av erinringar om det som hänt och kan berikas av dessa. I boken visar Halldén med konkreta exempel hur historiska minnen hänger samman med gemenskap och ensamhet, med prestige och ägande. Kunskap om de historiska minnena kan hjälpa oss att bättre förstå framtiden, medmänniskorna och våra egna känslor. Och därigenom kanske bli bättre beslutsfattare. I en viss mening är vi det förflutnas fångar.

En annan bok som behandlar centrala begrepp i pedagogikens filosofi är *Den bortglömda mognaden. Om det osynliga inom uppfostran* (1987), som undersöker begreppet intellektuell mognad och dess betydelse. Halldén försvarar former av kunskap som faller utanför de vanliga utbildningarnas innehåll.

Till dessa böcker anknyter också *Den vildvuxna vardagspsykologin* (1991). Här undersöks det kunnande om vad människor tänker och hur de handlar som finns utanför den akademiska psykologin. Denna kunskap, som ibland kallas ”praktisk människokännedom”, har tillkommit utan vetenskapens hjälp; den är innehållsrik och ibland subtil. Förnuft och vetenskaplighet kan alltså inte vara samma sak, menar Halldén; det finns alternativa kunskapstraditioner och kunskapssystem, som vetenskapsteoretikern också har anledning att sysselsätta sig med.

De tyngsta insatserna

Halldéns tyngsta vetenskapliga insatser gjordes förmodligen på besluts- och sannolikhetssteorins och bevisvärderingens område. Också här pekade han på faran i att ha alltför överdriven tilltro till det skenbart exakta. Han lärde oss en hälsosam brist på respekt för siffror – genom att han visade att de statistiska analyserna byggde på antaganden som inte alltid var väl underbyggda. Resultaten var inte bättre än det underlag som statistiken applicerades på.

Själv utvecklade han tillsammans med vetenskapsteoretikern Martin Edman och juristen Per Olof Ekelöf en teori om juridisk bevisvärdering. Teorin bygger på en lika enkel som genial idé. Det finns något man kan kalla en bevismekanism, bäraren av belägg, en kausal relation mellan bevistema och belägg. Denna mekanism kan till exempel vara ett vittne i en rättegång eller en kriminalteknisk analys. Ett ljugande vittne kan ge oss belägg som stöder bevistemat, även om vittnet aldrig sett brottet, och därmed förvränga bevisvärdet. Halldén och hans kolleger undviker detta klassiska problem på ett elegant sätt genom att ge bevismekanismerna – och inte beläggen – rollen som bevisvärdesbärare.

Det går att visa att den formella teori för bevisvärdering som Halldén och Edman formulerar i många avseenden är överlägsen sina konkurrenter. En sak deras teori lär oss är att det i bevisvärderingssammanhang är viktigt att vi har oberoende bevismekanismer. De enskilda beläggen är ju inte oberoende, de har inte sällan precis samma källa. Detta är en insikt historikern har lika stor glädje av som juristen.

Det är få förunnat att komma på en teori av denna dignitet. Och de få som lyckas brukar ägna resten av sin karriär åt att försvara och marknadsföra sin upptäckt. Halldén formulerar teorin i en kort uppsats på svenska och därefter ägnar han denna inte mycket uppmärksamhet. Han hade öppnat dörren och visste vad som fanns innanför. Sedan lämnade han åt den nyfikne att själv utforska palatset.

Begrepp om sannolikhets sysselsatte honom på flera plan under lång

tid. Hans bidrag till sannolikhetens filosofi, på engelska och svenska, har haft grundläggande betydelse, och bidragit till att stimulera en generation av besluts- och sannolikhetsteoretiker som Peter Gärdenfors, Nils-Eric Sahlin och Martin Edman, för att nämna några av hans elever som alla blev professorer.

Sina beslutsteoretiska undersökningar fortsatte Halldén i *The foundations of decision logic* (1980). Han anknyter här till arbeten inom deontisk logik och preferenslogik. En utgångspunkt är den så kallade dominansprincipen, som spelar en central roll i Savage's *The foundations of statistics*. Om det finns en situation i vilken p är bättre än q , men ingen motsvarande situation i vilken q är bättre än p , så är p bättre än q .

Principen, som intuitivt verkar rimlig, grundar valet mellan p och q i okunnighet, men den väcker också en rad frågor beträffande både tolkning och tillämpning. En huvudidé hos Halldén är att principens säkerhet följer av en implicit restriktion i vissa valsituationer. Dessa klargörs med hjälp av begreppet "outcome agent", en abstraktion för vilken endast "outcomes" och inget annat är viktigt – en abstraktion vars konstruktion kan föra tankarna till den "economic man" som spelar en viktig roll i ekonomisk teoribildning.

Okunnighet, kunskapsluckor och osäkerhet spelar i praktiken en viktig roll när beslut fattas. Många kunskapsluckor är relevanta för beslutsfattande i etiska frågor, till exempel okända risker för att cancer eller hiv-liknande epidemier ska utvecklas vid transplantation av celler eller vävnader från andra individer eller arter. Dessa okända risker kan inte bagatelliseras. Men skulle man i alla situationer kräva "noll-risk scenario" skulle inga framsteg bli möjliga.

Vägning av vinster och risker är naturligtvis inte etiskt neutral, och väcker också frågor om det meningsfulla i kvantitativa begrepp på detta område: gradering av vinster och skador eller skaderisker. I boken *The strategy of ignorance. From decision logic to evolutionary epistemology* (1986) analyseras förhållandet till evolutionär kunskapsteori. Det evolutionära perspektivet har visat sig fruktbart i en rad sammanhang, och

Halldén insåg tidigt detta – här finns en intressant relation till ett idé-komplex hos den amerikanska pragmatismen.

The strategy of ignorance är egentligen en av tre böcker som från olika utgångspunkter diskuterar beslutsstrategier, evolution och induktion. De andra två böckerna är *The step into twilight. Statistics and the study of ignorance* (1994) och *Truth strategy simplified* (1999). Halldén började intressera sig för dessa frågor redan i slutet av 1940-talet. Till denna grupp av böcker kan också räknas *The bewildered animal. Evolution and the search for insight* (1999).

Vardagliga sannolikhetsargument

Vardagliga sannolikhetsargument står i centrum för uppmärksamheten i läroboken *Sannolikhetsens logik* (1973), det vill säga frågor som dyker upp innan statistiska analysmetoder kommer till användning. Här finns en uppfriskande okonventionell diskussion av den så kallade indifferensprincipen, kvalitativ sannolikhet och frekvensteorin. Men här finns också förslag till lösningar av välkända sannolikhetsproblem. Förslagen är elegant formulerade, ibland i förbifarten, på några enstaka rader. De är tankepärlor som man inte förväntar sig att finna i en lärobok, utan som finns där för den som kan fältet och finner lycka i att hitta dem.

I *Från vardagssvett till statistisk beviskonst. En historisk inledning* (2003) ställer Halldén frågan vad som händer om man tar bort ”matematiken” ur det som kallas ”matematisk statistik” och ur sannolikhets-teori. Blir det något kvar? Faktum är att vad som blir kvar är både filosofiskt svårt och viktigt. Halldén visar att bakom formlerna finns en rad fundamentala antaganden, en del av värdekaraktär, som på avgörande sätt påverkar den statistiska argumentationen.

Sören Halldén hade förmåga att se det väsentliga och nyskapande i texter även från andra vetenskaper än hans egen. Han har sagt att flertalet av de tänkare som han beundrade inte var fackfilosofer. De hade sin akademiska bas i något annat ämne. Kanske, menar han, visar detta att filosofi är mer ett förhållningssätt än ett ämne. Det var nog ett skäl till

att han gärna såg att doktoranderna i teoretisk filosofi hade en solid förankring även i något annat ämne, till exempel datalogi, konstvetenskap, litteraturvetenskap, matematik och psykologi.

Ett annat skäl var säkert svårigheten att försörja sig som filosof. Till den blivande doktoranden brukade Halldén säga att filosofi inte var den bästa av karriärvägar, rik blev man definitivt inte. Det fanns betydande risk att framtiden blev mager och att man inte skulle ha råd att till exempel bilda familj. Men märkligt många tyckte att filosofin var viktigare än pengar och kärlek.

Sokrates och moralen

Filosofihistoria i konventionell mening har Halldén inte ägnat sig åt. Men i sitt eget tänkande hade han en pågående dialog med klassikerna, inte minst med Sokrates, vars inflytande på hans sätt att tänka kring moraliska och etiska frågor blev allt tydligare med åren. Detta utvecklas i boken *A Socratic approach to morality* (1995).

Denna bok innehåller ett bidrag till moralfilosofin, som på ett flertal punkter avviker från vad som länge varit allfarvägen inom det anglosaxiska tänkandet på detta område, representerat av filosofer som Richard Hare. Moralén uppfattas ofta som ett område som karakteriseras av förbud och påbud: Du skall och Du skall icke. Dessa förbud och påbud härleds ur generella principer, exempelvis om universaliserbarhet, inte sällan från kantianska utgångspunkter.

Halldén betonar den handlandes oberoende och ansvar, och intresset inriktas på metodfrågor: hur ska den som står inför ett moraliskt problem hitta en lösning på det problem som han eller hon just nu står inför? Halldén söker svaret på denna centrala fråga i Sokrates sätt att undervisa och i modern psykoterapi. Utgångspunkten påminner i vissa avseenden om Richard Brandts *A theory of the good and the right* från 1979, men det finns viktiga skillnader.

I den sokratiska traditionen är problemen av typen: "Hur skall jag leva?", eller mer bestämt: "Hur skall jag finna ett svar på den fråga jag

just nu brottas med?” Konkreta valsituationer är utgångspunkten. Den sokratiska tradition, som Halldén ansluter sig till och utforskar, är alltså situationsorienterad, fokuserad på den handlande och i en viss mening öppen. Det gäller inte att härleda svaret från allmänna, kvasi-objektiva principer. Det är fråga om att söka efter svar i en situation där det finns osäkerheter och kunskapsluckor. Ett seriöst ställningstagande till ett moraliskt problem involverar också gissningar om ens egna reaktioner under de omständigheter som förekommer i varje speciellt fall. Moraliska principer tolkas då som sådana gissningar.

Det innebär att det finns en empirisk grund för det moraliska ställningstagandet. Lösningen på ett moraliskt problem är ofta provisorisk och beroende av den information (som kan vara bristfällig) man just nu har tillgång till. Detta innebär emellertid inte relativism och utesluter inte fasthet i ställningstagandet.

Kontinuiteten

Det är ett långt steg, kan det förefalla, mellan Halldéns tidigare bidrag till den formella logiken och böcker som *Vardagslivets filosofi* (2001). I denna bok ville han stimulera läsarna att ompröva gamla invanda föreställningar i vardagslivet.

Men följer man utvecklingen av hans tänkande, ser man inga radikala hopp utan en successiv utveckling och omprövning av idéer som sysselsatt honom under lång tid. Kraven på stringens i argumentationen är desamma, men materialet är annorlunda. Han var inte rädd för att säga eller skriva det som var inopportunt, vilket inte minst de böcker han skrev under senare år vittnade om, särskilt i *Humbugslandet. Vägvisare i kulturlandskapet* (1989) och *Hur går det till inom vetenskapen?* (2005).

Det kulturella informationssystemet står i centrum för uppmärksamheten i den första boken. Genom exempel visas hur det korrumperats och förvanskats. Den bild som ges är alltså mörk. Men kritiken avser inte enskilda aktörer, skribenter på kultursidorna. Det är traditionen,

trendberoendet och systemet som ifrågasätts. Här finns en skarp kritik av modefilosofier som Feyerabend, Derrida, Foucault, Lyotard, vilka på olika sätt varierar teman som redan utvecklades i antiken av sofisterna Gorgias: ingenting finns; om något finnes, skulle ingen ha kunskap om det; om kunskap finnes, skulle den inte kunna förmedlas till andra – idéer som redan Sokrates på sin tid kritiserade.

Halldén varnar oss också för orduppskannaren och den innehållslösa men logiskt oomkullrunneliga argumentationen. Det vill säga för de filosofer som skapar sådana litterära dimmor att vi inte längre kan urskilja de centrala frågorna, eller filosofer som från nonsenspremissor och med logisk ekvilibristik och stringens argumenterar för det uppenbart absurda. "Charmerande nonsens" brukade Halldén kalla denna verksamhet.

Halldén säger att en strategi för att undvika olika former av nonsens är att anamma ett sokratiskt förhållningssätt till det man sysslar med. Detta innebär att vi rannsakar vår begreppsbyggnad, vi accepterar vår felbarhet och vi redogör inte endast för det vi vet eller tror oss veta utan också för det vi vet att vi inte vet. Ett sokratiskt förhållningssätt, säger Halldén, kräver att man tror på tre saker: verkligheten, sanning och logisk konsekvens. Oavsett om man sysslar med vetenskap eller moral är detta ovärderliga tumregler.

I den andra av dessa böcker, *Hur går det till inom vetenskapen?*, lämnar Halldén kulturlandskapet och granskar tillståndet i olika vetenskaper. Även här är det systemen och trendberoendet som står i centrum för uppmärksamheten. Tonvikten ligger på det psykologiska spelet i den vardagliga akademiska miljön. Inte heller i denna bok är det fråga om angrepp på enskilda personer; det är systemen, de generella mekanismerna som fokuseras.

Utgångspunkten är bilden av vetenskapen och vad som händer när vetenskapen tiger – samt en diskussion av problem och möjligheter att bedöma vetenskaplig kvalitet. Tendenserna att lägga tillrätta, att vara lagom aktuell och att vara politiskt korrekt exemplifieras och kritiseras, liksom arrogans, prestigetänkande och olika former av imperialism.

Halldén var en djärv och orädd debattör, med skarp blick för uppblåsthet, pretentiös tomgång och för akademiska trender utan substans. Metodfrågor i filosofisk analys var centrala i hans tänkande. Han hade också förmågan att tillämpa sina insikter i metodfrågor på olika områden – detta var ett av flera skäl till att han kunde göra en så viktig insats som akademisk lärare.

Halldén tog initiativet till Vitterhetsakademiens symposium *Konster-
na och själen* den 5–6 maj 2004 och deltog med ett lysande föredrag och stort engagemang. Symposiet handlade om de bidrag till estetiken som lämnats av andra vetenskaper än de traditionellt estetiska: psykologi, medicin och samhällsvetenskaper. Ett av hans efterlämnade manuskript behandlar för övrigt just vardagseestetiska problem.

Mot slutet av sitt liv drabbades Halldén av en ögonsjukdom och blev helt blind på ena ögat och nästan blind på det andra. Trots detta skrev han under denna period tre böcker, varav en, *Intelligens – vad är det?*, publicerades så sent som 2009. Vårt sätt att se på intelligens är enligt Halldén alltför fyrkantigt. Vi är alltför roade av att poängbelöna logiska luftkonstnärer. Människobedömning, säger Halldén, kräver helt andra intellektuella egenskaper. Han försvarar i denna bok en syn på intelligens som faller utanför den traditionella.

Läraren och handledaren

Sören Halldén efterträdde Gunnar Aspelin som professor och kom till Lund 1964. Vi som gick på det högre seminariet frapperades av Halldéns intellektuella spänst, hans uppslagsrikedom, hans förmåga att formulera intressanta problem så att de blev forskningsbara.

Som handledare försökte han inte stöpa alla i samma form, göra dem till kopior av sig själv – det hade inte varit möjligt – utan hjälpte var och en att utveckla sina talanger på ett sokratiskt sätt genom motfrågor, genom att efterlysa argument och alternativ.

En gång när vi skulle diskutera ett kapitel i min (Göran Hermeréns) avhandling minns jag att Sören hade skrivit ner tre ord på en liten pap-

perslapp: definition, exempel, tillämpning. Dessa tre ord och hans kommentarer kring dem har jag – och mina doktorander – haft stor nytta av under de senaste fyrtio åren.

Sören Halldén var en utomordentlig föreläsare, energisk och klar – och alltid med ett genomtänkt budskap. Vi som haft förmånen att höra honom föreläsa, gå på hans seminarier, sedan bli hans medarbetare och kollegor har mycket att tacka honom för. Han var ett föredöme för oss, både i sin forskning, i sin lärargärning och som person.

Han var samtidigt okonventionell och han hade inte alltid tålmod med dem som pratade på utan att först tänka igenom vad de ville säga. Han var snabb och direkt. Vänskap, engagemang och generositet med tankegåvor karakteriserade hans relationer till medarbetare och elever.

Sören gjorde starkt intryck på alla genom sitt uppfriskande och direkta sätt. Han tyckte att man lite oftare skulle fråga sig: ”Varför inte lika gärna tvärtom?”

Författaren och människan

Sören Halldén var en språkkonstnär, med en egen och oefterhärmlig stil: klar, energisk, variationsrik, medryckande. Han kombinerade förmåga till exakthet och precision med högt uppdriven känslighet för vardagsspråkets nyanser och de ofta outtalade förutsättningar som mycken vardagsspråklig kommunikation bygger på. Han skrev allt som allt drygt ett tjugotal böcker och gav ut några antologier. Omslagsbilderna till sina svenska böcker valde han med stor omsorg.

Halldén var inte svag för traditionella akademiska ceremonier. Han noterade med ogillande hur människors inställning till honom ändrades när han blev professor. Han nämnde ofta att tiden som professor hade sina baksidor. Utnämningen innebar att han ”klättrade socialt, men i realiteten blev degraderad”.

Man hade aldrig tråkigt i hans sällskap, samtalet rörde sig snabbt över vida fält och han kunde vara skarp mot sådant som han uppfattade var pretentiös tomhet, som falskhet och oäkthet. Hans sätt var anspråks-

löst, han var alltid hjälpsam. Det fanns kanske en blyghet i hans natur som gjorde att han ibland kunde verka skygg och distanserad. Sören Halldén hade en varm humor och kunde vara slagfärdig. In i det sista var han diskussionsivrig, nyfiken, kunskapssökande – och bevarade den intellektuella spänst som vi som haft privilegiet att vara hans elever beundrade.

Göran Hermerén och Nils-Eric Sahlin